

نیازهای دنیوی و اخروی ما به نماز

حجت الاسلام والمسلمین سید محمدهادی حسینی نژاد*

اشاره

انسان موجودی است دُوْبُعدی با نیازهایی که هم دنیا و هم آخرت او را نشانه رفته است. گم‌شده اصلی بشر در هیاهوی زندگی ماشینی امروز، یافتن پاسخی یکپارچه و جامع به نیازهای متکثر زندگی اش است. این مقاله با استناد به آیات قرآن کریم و روایات اهل بیت (علیهم‌السلام)، با روش توصیفی - تحلیلی، به تبیین این فرضیه می‌پردازد که «نماز» در جایگاه ستون دین، نه تنها تکلیف عبادی محض، بلکه نهادی الهی و کارکردگراست که به شکلی نظام‌مند و همه‌جانبه، عمیق‌ترین نیازهای مادی و معنوی انسان را پاسخ می‌دهد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد نماز با تأثیرگذاری بر ابعاد فردی و اجتماعی، روانی و اخلاقی، می‌تواند نیازهایی چون آرامش، امنیت، وظیفه‌شناسی، مهارت حل مشکلات و درنهایت فلاح و رستگاری را تأمین کند.

۱. نیازهای دنیوی برآورده‌شده نماز

۱-۱. نیازهای فردی

نماز این نیایش روزانه مسلمانان، فراتر از یک تکلیف شرعی، پاسخی ژرف و همه‌جانبه به عمیق‌ترین نیازهای روانی انسان است. در دنیای پراضطراب امروز که بشر همواره در جستجوی آرامش و معناست، نماز در جایگاه «مأمن روح» و «غذای معنوی روان» عمل می‌کند و نیازهای فطری انسان را به شکلی نظام‌مند پاسخ می‌گوید.

۱-۱-۱. نماز عامل آرامش روانی

نماز با ایجاد وقفه‌ای آگاهانه در چرخه روزمرگی و تمرکز بر وجودی برتر، بار اضطراب را از

* سطح سه حوزه علمیه، دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث، s.mohamad681012145@gmail.com

دوش روان انسان برمی‌دارد. خداوند به‌صراحت می‌فرماید: «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ»^۱ آگاه باشید که تنها با یاد خداوند دل‌ها آرامش می‌یابد». همچنین هنگامی که نمازگزار در هر رکعت می‌خواند: «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ»^۲ تنها تو را می‌پرستیم و تنها از تو یاری می‌جوییم»، درواقع رسالت اصلی زندگی خویش را باز می‌یابد و به زندگی خود معنا و هدفی متعالی می‌بخشد.

۱-۱-۲. نماز بستر تخلیه هیجانی و احساس گناه

نماز به نیازهای عمیق روانی انسان از جمله تخلیه هیجانی و احساس گناه نیز پاسخ می‌گوید. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ»^۳ نزدیک‌ترین حالت بنده به پروردگارش، زمانی است که در سجده است». این لحظات رازونیز، بهترین فرصت برای تخلیه بار سنگین احساس گناه و رسیدن به آرامش است. از سوی دیگر نیاز به تعلق خاطر و رهایی از تنهایی نیز در پرتو نماز تأمین می‌شود.

۱-۱-۳. نماز منبع امید و نشاط

نماز در بعد روانی، در جایگاه چشمه جوشان امید و نشاط در زندگی عمل می‌کند. تکرار اذکار و دعا‌های امیدبخش در نماز همچون «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ» و «اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ»، ناخودآگاه روحیه توکل و امیدواری را در وجود نمازگزار تقویت می‌کند. نماز با تکرار روزانه، این حقیقت را در ذهن زنده می‌کند که «قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ»^۴ بگو ای بندگان من که بر خود اسراف کرده‌اید، از رحمت خدا ناامید نشوید».

۱-۱-۴. نماز عامل نظم و انضباط

نظم و انضباطی که نماز به زندگی می‌بخشد، عاملی مهم برای ایجاد نشاط و جلوگیری از سردرگمی و افسردگی است. وقتی انسان برای ارتباط با معبود خود در اوقات مشخصی از شبانه‌روز برنامه‌ریزی می‌کند، این نظم به دیگر بخش‌های زندگی او نیز سرایت می‌کند و سبب می‌شود با برنامه‌ریزی بهتر و آرامش بیشتری به کارهایش بپردازد.

۱. رعد: ۲۸.

۲. حمد: ۵.

۳. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۲ ص ۴۸۳.

۴. زمر: ۵۳.

در نتیجه نماز تنها یک عبادت نیست، بلکه دارویی است که بر اساس شناخت دقیق از فطرت انسان تجویز شده است. این عبادت جامع با پاسخ‌گویی به نیازهای اساسی روانی، نقش بی‌بدیلی در تأمین سلامت روان و رساندن انسان به کمال معنوی ایفا می‌کند. نماز با ایجاد پیوند مستمر با منبع بی‌پایان امید و قدرت، تقویت روحیه توکل و خودباوری و بخشیدن نظم و معنویت به زندگی، کارآمدترین راهکار برای مقابله با یأس و افسردگی و احیای نشاط و امید در زندگی است. نمازگزار واقعی هرگز خود را تنها و درمانده نمی‌بیند و همیشه با اتکال به خدای قادر متعال، با نشاط و امیدواری به استقبال چالش‌های زندگی می‌رود.

۱-۲. نیازهای اجتماعی

۱-۲-۱. مسئولیت‌پذیری در خانواده

نماز این ستون استوار دین، با فراتر رفتن از مرزهای عبادت فردی، در کانون خانواده به نیرویی زنده و تأثیرگذار تبدیل می‌شود. این فریضه الهی با ایجاد چارچوبی منظم و معنوی، مسئولیت‌پذیری متقابل را بین اعضای خانواده نهادینه می‌کند. روایتی گران‌سنگ از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله عمق این مسئولیت متقابل را به روشنی نشان می‌دهد:

مَنْ كَانَ لَهُ امْرَأَةٌ تُوْذِيهِ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ صَلَاتَهَا وَلَا حَسَنَةً مِنْ عَمَلِهَا حَتَّى تُعِينَهُ وَتَرْضِيَهُ، وَإِنْ صَامَتِ الدَّهْرَ وَقَامَتْ وَاعْتَقَتِ الرَّقَابَ وَانْفَقَتِ الْأَمْوَالُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَكَانَتْ أَوَّلَ مَنْ تَرَدُّ النَّارَ. ثُمَّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ عَلَى الرَّجُلِ مِثْلُ ذَلِكَ الْوِزْرُ^۱ هر کسی زنی دارد که او را می‌آزارد، خداوند نه نمازش را می‌پذیرد و نه هیچ کار نیک دیگری از او را، تا زمانی که به شوهرش کمک کند و او را راضی نماید؛ حتی اگر زن همیشه روزه بگیرد، شب‌زنده‌دار باشد، بردگان را آزاد کند و اموال خود را در راه خدا انفاق کند. و او اولین کسی است که وارد آتش می‌شود. سپس فرمود: و بر مرد نیز همین گناه است.

این حدیث شریف به روشنی نشان می‌دهد که قبولی عبادات فردی از جمله نماز، در گرو انجام مسئولیت‌های متقابل در محیط خانواده است. نماز با تبدیل شدن به محوری مشترک، نه تنها پیوند عاطفی اعضا را عمق می‌بخشد، بلکه مسئولیت‌پذیری اخلاقی را به شرط اساسی قبولی عبادات تبدیل می‌کند.

۱. محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۱۶۳.

نماز با ایجاد برنامه‌ای منظم و مشترک، روحیه تعهد و مسئولیت را در زندگی خانوادگی تقویت می‌کند. هنگامی که والدین برای اقامه نمازهای اول وقت و جماعت می‌کوشند، در عمل ارزش پایبندی به تکالیف الهی را به فرزندان خود انتقال می‌دهند. این تعهد عملی، درس‌هایی ماندگار در مسئولیت‌پذیری برای تمام اعضای خانواده به ارمغان می‌آورد. از سوی دیگر آیه شریفه «قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا»^۱ خود و خانواده خود را از آتش [دوزخ] نگه دارید»، مسئولیت خطیر سرپرستان خانواده در تربیت دینی اعضا را خاطر نشان می‌سازد.

محتوای نماز از اذکار و دعاها گرفته تا حرکات آن، بهترین محور برای تربیت دینی و اخلاقی به شمار می‌رود. اذکاری مانند «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ»، روحیه توکل و اعتماد به خدا را تقویت می‌کند و برپایی نماز جماعت در خانواده - حتی با حضور دو نفر - روحیه همدلی و نظم را در بین اعضا پرورش می‌دهد. این تمرین عملی، آمادگی برای مشارکت در عبادات جمعی بزرگ‌تر را افزایش می‌دهد و مهارت‌های زندگی اجتماعی را تقویت می‌کند.

بنابراین نماز به عنوان محوری جامع و تأثیرگذار، خانواده را به محیطی پویا برای پرورش نسلی متعهد، مسئولیت‌پذیر و رستگار تبدیل می‌کند. با توجه به حدیث یادشده، روشن می‌شود که قبولی این عبادت الهی در گرو انجام درست مسئولیت‌های خانوادگی است. این عبادت با درهم آمیختن معنویت و زندگی روزمره، نه تنها تکلیفی دینی که سرمایه‌ای بی‌بدیل برای ساختن خانواده‌ای مستحکم و جامعه‌ای سالم به شمار می‌رود. خانواده‌ای که نماز در آن جاری است و اعضای آن به حقوق متقابل پایبندند، درحقیقت بنیانی استوار برای تربیت انسان‌هایی کامل و جامعه‌ای الهی فراهم می‌آورد.

۲-۱. نیاز به پیشگیری از جرم و جنایت

نماز با ایجاد پیوندی مستمر میان انسان و خداوند و یادآوری قدرت و حضور او، روحیه تقوا و پاکی را در فرد تقویت می‌کند. این تأثیر از طریق محتوا و اجزای نماز از جمله تکبیر، حمد، رکوع، سجود و دعا حاصل می‌شود که همگی به تضعیف خودخواهی و تقویت احساس بندگی می‌انجامند. تکرار نماز در اوقات مختلف روز، همواره توجه فرد را به ارزش‌های الهی معطوف می‌کند و او را از غرق شدن در زندگی مادی باز می‌دارد؛ حتی مقدمات نماز مانند وضو و طهارت، به پاکسازی ظاهری و باطنی کمک می‌کنند.

۱. تحریم: ۶.

نماز از طریق احیای یاد خدا و روز قیامت، قدرتمندترین عامل بازدارنده از گناه را در وجدان انسان زنده می‌کند. محتوای نماز که دربرگیرنده توحید، حمد و درخواست هدایت است، بینش و انگیزه لازم برای پرهیز از گناه را ایجاد می‌کند. حرکات نماز مانند رکوع و سجود که نماد خضوع و بندگی هستند، غرور و خودبرتربینی را که ریشه بسیاری از گناهان است، درهم می‌شکنند. این عوامل در کنار تکرار روزانه نماز، «موجی از معنویت» در وجود انسان پدید می‌آورند که همچون سدی نیرومند در برابر وسوسه‌های گناه عمل می‌کند.

تأثیر بازدارندگی نماز دارای مراتب و درجات مختلفی است و میزان آن به شرایط و روحیه عبادت فرد بستگی دارد. هرچه نماز با حضور قلب و توجه بیشتری انجام شود، تأثیر آن در ترک گناه بیشتر خواهد بود. حتی نمازهای صوری و کم‌اثر نیز تا حدی از آلودگی بیشتر فرد جلوگیری می‌کنند. این نگاه مراتبی پاسخ‌گوی این شبهه است که چرا برخی نمازخوان‌ها مرتکب گناه می‌شوند؟

در تأیید این مطالب، روایات متعددی از معصومان علیهم‌السلام وارد شده است. پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله فرموده‌اند: «کسی که نمازش او را از زشتی و منکر باز ندارد، جز دوری از خداوند بر او افزوده نخواهد شد».^۱ امام صادق علیه‌السلام نیز معیار قبولی نماز را این‌گونه بیان فرموده‌اند: «هر کسی دوست دارد بداند نمازش قبول شده یا نه، باید بنگرد آیا نمازش او را از فحشا و منکر باز داشته است؟ پس به همان اندازه که باز داشته، نمازش قبول شده است».^۲

بر این اساس، نماز کارآمدترین ابزار برای ساختن فرد و جامعه‌ای سالم و به دور از فساد است. وقتی نماز به درستی اقامه شود، نه تنها رابطه فرد با خدا را تنظیم می‌کند، بلکه به طور طبیعی رفتارهای او را در جامعه اصلاح می‌کند و مانع ارتکاب فحشا و منکر می‌شود. این اثرگذاری به اندازه‌ای مهم است که می‌توان آن را معیاری برای سنجش قبولی نماز دانست.^۳

شاهد عینی و آماری: نقش بازدارندگی نماز و آموزه‌های دینی در سطح جامعه نیز قابل مشاهده و اندازه‌گیری است. آمارهای عینی از وضعیت زندان‌ها، گواهی روشن بر این ارتباط معنادار ارائه می‌دهد. بر اساس اظهارات معاون فرهنگی قوه قضائیه «بیش از ۹۰ درصد زندانیان

۱. محمدباقر مجلسی؛ بحار الانوار، ج ۷۹، ص ۱۹۸.

۲. سیدهاشم بن سلیمان بحرانی، البرهان فی تفسیر القرآن، ج ۴، ص ۳۲۲.

۳. ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱۶، ص ۲۸۷.

تهرانی اهل نماز نیستند».^۱ این آمار قابل تأمل به گونه‌ای عملی و ملموس نشان می‌دهد که چگونه بی‌توجهی به فریضه‌ای که همواره یادآور حضور خدا و بازدارنده از گناه است، می‌تواند با افزایش احتمال لغزش و ارتکاب جرم مرتبط باشد. این آمار نه تنها بر یافته‌های تفسیری درباره نقش پیشگیرانه نماز مهر تأیید می‌زند، بلکه لزوم توجه و تأکید بیشتر بر این رکن اساسی دین را برای سلامت اخلاقی فرد و امنیت اجتماعی جامعه آشکار می‌سازد. این همبستگی آماری، مصداق عینی سخن معصومان علیهم‌السلام است که قبولی نماز را در گرو اثرگذاری عملی آن در بازداشتن از گناه می‌دانستند.

۳-۲-۱. نماز جماعت پاسخی به نیازهای مختلف اجتماعی

نماز جماعت در جایگاه تجلی عینی عبادت جمعی در اسلام، فراتر از یک تکلیف عبادی صرف، نهادی اجتماعی و تربیتی است که پاسخی هم‌زمان به نیازهای دنیوی و اخروی انسان محسوب می‌شود. این فریضه الهی افزون بر تأمین سعادت آخرت، با ایجاد ساختاری منظم و مبتنی بر ارزش‌های اخلاقی، به شکلی هدفمند به ضروری‌ترین نیازهای زندگی اجتماعی بشر در این دنیا نیز می‌پردازد و کارکردی دوسویه دارد.

نماز جماعت ابتدا به عنوان پادزهری برای انزوای مخرب و عامل سلامت روانی جامعه عمل می‌کند. با الزام به حضور فیزیکی در جمع مؤمنان، احساس تعلق و همبستگی اجتماعی را تقویت می‌کند و از آسیب‌های فردگرایی افراطی می‌کاهد. این گردهمایی منظم، شبکه‌ای از حمایت عاطفی و معنوی ایجاد می‌کند که یکی از پایه‌های سلامت روان در جامعه است.

در سطح کلان‌تر، نماز جماعت کارگاهی عملی برای درونی‌سازی ارزش‌های بنیادین یک جامعه منسجم است. احکام آن از تقدم امام بر اساس تقوا و علم، تشکیل صفوف یکسان، رعایت نظم و وقت‌شناسی تا سکوت در برابر سخن حق، همگی تمرینی عملی برای «مردمی بودن»، برابری، انضباط، پذیرش رهبری مشروع و دوری از تفرقه‌های نژادی و طبقاتی است. این تمرین مستمر، سنگ بنای نظم اجتماعی مبتنی بر اخلاق را می‌گذارد.^۲

اهمیت نماز جماعت تا بدانجاست که حتی در شرایط بحرانی مانند میدان جنگ نیز ترک

۱. معاون فرهنگی قوه قضائیه، «بیش از ۹۰ درصد زندانیان تهرانی اهل نماز نیستند»؛ خبرگزاری ایسنا، ۱۳۹۴/۰۸/۱۹.

۲. محسن قرآنی، تفسیر نور، ج ۷، ص ۱۵۲.

نمی‌شود؛ چنان‌که در «نماز خوف» تجلی یافته است. این نماز به گونه‌ای طراحی شده است که گروهی و با حفظ کامل آمادگی نظامی و هوشیاری در برابر دشمن انجام می‌شود؛ به طوری که بخشی از نمازگزاران به عبادت می‌ایستند و بخش دیگر در حالت آماده‌باش به محافظت می‌پردازند، سپس جای خود را تغییر می‌دهند. این شیوه هوشمندانه نه تنها مانع از سوءاستفاده دشمن از غفلت احتمالی می‌شود، بلکه نمادی زنده از انسجام، انضباط و استقامت است. این صحنه، وحدت عملی و روحیه رزمندگان را تقویت می‌کند و هم‌زمان پیامی واضح از قدرت درونی، تدبیر و شکست‌ناپذیری جامعه اسلامی به دشمن انتقال می‌دهد که پاسخی عملی به نیاز دنیوی امنیت و اقتدار جمعی است.^۱

از منظر اجتماعی و سیاسی، نماز جمعه نیز در جایگاه یک «کنگره عظمی هفتگی» پس از کنگره سالانه حج است که بزرگ‌ترین گردهمایی منظم اسلامی محسوب می‌شود. در اهمیت نماز جمعه، همان‌گونه که در حدیثی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل شده است، به منزله «حج کسانی است که قادر به شرکت در مراسم حج نیستند».^۲ اسلام به سه اجتماع بزرگ اهمیت بنیادین می‌دهد: اجتماعات روزانه در قالب نماز جماعت، اجتماع هفتگی در مراسم نماز جمعه و اجتماع سالانه در مراسم حج. نقش نماز جمعه در این میان بسیار مهم است؛ به‌ویژه که یکی از محوری‌ترین برنامه‌های خطیب در خطبه‌های آن، بیان مسائل مهم سیاسی، اجتماعی و اقتصادی امت اسلامی است. این اجتماع عظیم و پرشور می‌تواند منشأ برکات متعددی بدین ترتیب شود:

الف) آگاهی‌بخشی: ارتقای سطح دانش مردم در زمینه معارف اسلامی و تحلیل رویدادهای مهم اجتماعی و سیاسی؛ ب) ایجاد همبستگی و انسجام: تقویت وحدت صفوف مسلمانان به حدی که دشمنان را به وحشت اندازد و پشت آنها را بلرزاند؛ ج) تجدید روحیه دینی: ایجاد نشاط معنوی و احیای روح ایمان در توده مسلمانان؛ د) جلب همکاری عمومی: بسیج امکانات و مشارکت مردم برای حل مشکلات عمومی جامعه.

به همین دلایل، همواره دشمنان اسلام از یک نماز جمعه جامع‌الشرایط که احکام اسلامی در آن به دقت رعایت شود، هراس داشته‌اند. همچنین نماز جمعه همانند اهرم نیرومند سیاسی در دست حکومت‌ها بوده است؛ حکومت‌های عادل همچون حکومت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از آن

۱. ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۴، ص ۱۰۲.

۲. محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۴، ح ۸.

برای پیشبرد اهداف اسلام بهره می‌بردند، درحالی‌که حکومت‌های جور مانند بنی‌امیه، از آن برای تحکیم پایه‌های قدرت خویش سوءاستفاده می‌کردند. تاریخ‌گواهی می‌دهد که شرکت نکردن در نماز جمعه حکومت حاکم، می‌تواند نشانه‌ای از مخالفت و قیام علیه آن باشد؛ چنان‌که در آستانه قیام عاشورا، شیعیان کوفه با حضور نیافتن در نماز جمعه نعمان بن بشیر والی بنی‌امیه، اعتراض خود را اعلام کردند.^۱ امام سجاده علیه السلام نیز در صحیفه سجاده، با اشاره به غضب منصب امامت جمعه توسط خلفای جور، فرمودند: «خداوند، این مقام‌ها مخصوص خلفا و برگزیدگان و امنای بلندپایه توست ... و [آنان] آن را به‌زور از اولیای حق گرفته و غضب کرده‌اند».^۲ اهمیت نماز جمعه به گونه‌ای است که گاه یک هفته تبلیغات مسموم دشمن با یک خطبه نماز جمعه حیاتبخش خنثی و روح تازه‌ای در کالبد جامعه دمیده می‌شود.

بنابراین نماز جماعت و جمعه با کارکردی دوجبه‌ای، هم سعادت اخروی را هدف گرفته‌اند و هم زیرساختی استوار برای تأمین نیازهای دنیوی بشر فراهم می‌آورند؛ از یک‌سو با درمان انزوا و تقویت سلامت روانی، از سوی دیگر نیز با نهادینه کردن نظم، برابری، وحدت و اقتدار جمعی، جامعه‌ای پایدار و متعالی شکل می‌دهد. این عبادت جمعی نشان می‌دهد که در نگاه اسلام، رشد معنوی فرد و پیشرفت اجتماعی جامعه، دو روی یک سکه هستند و نماز جماعت و جمعه به عنوان محوری که این دو را به هم پیوند می‌زند، هم نیاز فطری بشر به پرستش را پاسخ می‌گوید و هم ضرورت زندگی در جامعه‌ای سالم، منسجم و مقاوم را برآورده می‌سازد.^۳

۲. نیازهای اخروی

نماز ستون دین و عمودی است که اسلام بر آن استوار است؛ از این‌رو نقشی محوری در سرنوشت اخروی انسان ایفا می‌کند. این فریضه الهی تنها یک عبادت عبادی محض نیست، بلکه عامل فلاح و رستگاری و پلی است که بنده را به لقای پروردگارش می‌رساند. آیات و روایات متعددی نماز را شرط پذیرش اعمال، پاک‌کننده گناهان، نجات‌بخش در لحظات سخت و وسیله‌ای برای گسترش رحمت الهی حتی پس از مرگ معرفی می‌کنند.

۱. محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۲۴، ص ۳۳۳.

۲. علی بن الحسین امام سجاده، صحیفه سجاده، دعای ۴۸.

۳. ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۲۴، ص ۱۳۴-۱۳۵.

۲-۱. نماز شرط پذیرش اعمال و وسیله رستگاری

قرآن کریم رستگاری را به ترکیه نفس و برپایی نماز گره زده است: «قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى * وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى»^۱ بی گمان رستگار شد کسی که خود را پاک کرد و نام پروردگارش را یاد کرد، پس نماز گزارد». این آیه نشان می دهد که نماز از ارکان اصلی فلاح و نجات است. در روایتی ژرف از امام صادق علیه السلام آمده است: «أَوَّلُ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ عَلَى الصَّلَاةِ فَإِذَا قُبِلَتْ قُبِلَ مِنْهُ سَائِرُ عَمَلِهِ وَإِذَا رُدَّتْ عَلَيْهِ رُدَّ عَلَيْهِ سَائِرُ عَمَلِهِ»^۲ نخستین چیزی که بنده بر آن حسابرسی می شود، نماز است. اگر پذیرفته شود، دیگر اعمالش نیز پذیرفته می شود و اگر رد شود، دیگر اعمالش نیز رد می شود. این حدیث شریف، نماز را معیار و دروازه قبولی همه اعمال دیگر می داند.

۲-۲. نماز، پاک کننده گناهان و عامل لقای الهی

نماز همچون نهر جاری پاکی است که آلودگی های روحی را می زداید. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در تمثیلی گویا فرمودند: «مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ كَمَثَلِ نَهَرٍ جَارٍ غَمْرٍ عَلَى بَابٍ أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ مِنْهُ كُلَّ يَوْمٍ خُمْسَ مَرَّاتٍ، مَا تَكُونُ الْأَذْنَانُ»^۳ مثل نمازهای پنج گانه، مانند نهری جاری و پر آب است که بر در خانه یکی از شماست و هر روز پنج بار در آن شستشو کند؛ پس [با این حال] آلودگی هایی باقی می ماند؟».

بر این اساس، نمازهای پنج گانه با تکرار روزانه، گناهان میان خود را محو می کنند؛ چنان که خداوند می فرماید: «إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ»^۴ بی گمان نیکی ها، بدی ها را از میان می برند». این پاک سازی مستمر، فرد را برای لقای پروردگار آماده می کند. امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله در حالی که عده ای از اصحابش در مسجد بودند، وارد شد. فرمود: آیا می دانید که پروردگارتان چه گفته است؟ گفتند: خدا و رسولش داناترند. فرمود: به راستی که پروردگارتان می فرماید: «مَنْ صَلَّاهُنَّ لَوْفَتِهِنَّ وَحَافَظَ عَلَيْهِنَّ لَقِينِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَهُ عِنْدِي عَهْدٌ أُدْخِلُهُ بِهِ الْجَنَّةَ»^۵ هر کسی نمازها را در وقت خود بخواند و بر آنها مراقبت کند، روز قیامت مرا ملاقات کند و برای او نزد من پیمانی است که به سبب آن، او را به بهشت درآورم».

۱. اعلی: ۱۴-۱۵.

۲. محمدتقی مجلسی، روضة المتقین فی شرح من لا یحضره الفقیه؛ ج ۲، ص ۳۷.

۳. محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۱۲.

۴. هود: ۱۴.

۵. محمد بن علی ابن بابویه، ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، ص ۲۹.

ابوعثمان می‌گوید با سلمان فارسی زیر درختی نشسته بودم، او شاخه خشکی را گرفت و تکان داد تا تمام برگ‌هایش فرو ریخت. سپس رو به من کرد و گفت: سؤال نکردی چرا این کار را انجام دادم؟ گفتم بگو ببینم منظورت چه بود؟ گفت: این همان کاری بود که پیامبر خدا ﷺ انجام داد، هنگامی که خدمتش زیر درختی نشسته بودم. سپس پیامبر این سؤال را از من کرد و گفت: سلمان نمی‌پرسی چرا چنین کردم؟ من عرض کردم: بفرمایید چرا؟ فرمود: وقتی مسلمان وضو بگیرد و خوب وضو بگیرد، سپس نمازهای پنج‌گانه را به جای آورد، گناهان او فرو می‌ریزد، همان‌گونه که برگ‌های این شاخه فرو ریخت. سپس آیه «أَقِمِ الصَّلَاةَ...» را قرائت فرمود.^۱

۲-۳. نماز، پشتوانه‌ای در لحظات دشوار مرگ و قبر

نماز تنها در زندگی دنیا کارگشا نیست، بلکه در لحظات هولناک مرگ و پس از آن نیز یاور انسان است. امام صادق علیه السلام فرمودند: «إِنَّ مَلَكَ الْمَوْتِ يَدْفَعُ الشَّيْطَانَ عَنِ الْمُحَافِظِ عَلَى الصَّلَاةِ وَيُلْقِيهِ شَهَادَةَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ...»^۲ بی‌گمان فرشته مرگ، شیطان را از کسی که بر نماز محافظت کرده دفع می‌کند و شهادت به لا اله الا الله را به او تلقین می‌نماید.

۲-۴. نماز، هدیه‌ای جاودان برای زندگان و مردگان

نمازگزاران افزون بر تأمین سعادت خویش، می‌توانند منشأ خیر و برکت برای دیگران حتی درگذشتگان باشند. امام صادق علیه السلام فرمودند: «إِنَّ الصَّلَاةَ... وَكُلَّ عَمَلٍ صَالِحٍ يَنْفَعُ الْمَيِّتَ... حَتَّىٰ إِنْ الْمَيِّتَ لَيَكُونُ فِي ضَيْقٍ فَيُوسَّعُ عَلَيْهِ وَيُقَالُ إِنَّ هَذَا يَعْمَلُ أَيْنَكَ...»^۳ نماز و هر عمل صالحی مرده را سود می‌رساند... تا آنجاکه اگر مرده در تنگنایی باشد، بر او گشاده می‌گردد و گفته می‌شود این [گشایش] به سبب عمل فرزندان است...». این روایت نشان‌دهنده ارتباط عمیق معنوی میان زندگان و مردگان از طریق نماز و اعمال صالح است.

روزی حضرت رسول اکرم ﷺ در قبرستان بقیع با اصحاب خود در حرکت بودند تا به قبری نزدیک شدند. به اصحاب فرمود: سریع حرکت کنید و هرچه زودتر از این قبر عبور نمایید، همه با عجله و سرعت گذشتند. وقت مراجعت باز به همان قبر رسیدند و می‌خواستند که با سرعت رد شوند. حضرت فرمود: لازم نیست، عجله نکنید. عرض کردند: یا رسول الله، وقت رفتن فرمودید

۱. محمد بن حسن طوسی، امالی، ج ۱، ص ۱۷۰.

۲. محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۲۹.

۳. محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۸۵، ص ۳۱۲.

عجله کنیم و با سرعت رد شویم، ولی الان می‌فرمایید عجله لازم نیست؟ فرمود: هنگام رفتن، ملائکه صاحب قبر را عذاب می‌کردند، او فریاد می‌زد و من طاقت شنیدن ناله و ضجه او را نداشتم؛ ولی الان خدا او را مورد رحمت و مغفرت خود قرار داد و عذاب را از او برطرف کرده است. اصحاب علت را پرسیدند؟ فرمود: این مرد فاسق بود و با حال فسق از دنیا رفته است؛ به این دلیل او را تاکنون عذاب می‌کردند. ولی طفل صغیری داشت که او را نزد معلم بردند او هم «بسم الله» به او تعلیم کرد. وقتی آن طفل «بسم الله» را به زبان جاری نمود، خداوند به ملائکه‌ای که او را عذاب می‌کردند، دستور داد: دیگر او را عذاب نکنید؛ زیرا سزاوار نیست شخصی که فرزندش نام مرا می‌برد، عذاب کنم. وقتی بسم الله فرزند چنین اثری دارد، نماز فرزند به یقین اثر بیشتری خواهد داشت.^۱

کتاب‌نامه

قرآن کریم

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، قم: [بی‌نا]، ۱۴۰۶ ق.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، ج ۲، قم: [بی‌نا]، ۱۴۱۳ ق.
۳. بحرانی، سیدهاشم بن سلیمان، البرهان فی تفسیر القرآن، ج ۱، قم: [بی‌نا]، ۱۳۷۴ ش.
۴. توسرکانی، محمد نبی بن احمد، لئالی الاخبار، [بی‌جا]: [بی‌نا]، ۱۴۱۵ ق.
۵. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعة، ج ۱، قم: [بی‌نا]، ۱۴۰۹ ق.
۶. طوسی، محمد بن حسن، امالی، ج ۱، قم: [بی‌نا]، ۱۴۰۴ ق.
۷. علی بن الحسین امام سجاد. الصحیفة السجادیة، ج ۱، قم: [بی‌نا]، ۱۳۷۶ ش.
۸. قرائتی، محسن، تفسیر نور، ج ۱. تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۸۸ ش.
۹. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۴، تهران: دارالکتب الاسلامیة، ۱۴۰۷ ق.
۱۰. مجلسی، محمدتقی، روضة المتقین فی شرح من لا یحضره الفقیه (ط - القدیمة)، ج ۲، قم: [بی‌نا]، ۱۴۰۶ ق.
۱۱. معاون فرهنگی قوه قضائیه، «بیش از ۹۰ درصد زندانیان تهرانی اهل نماز نیستند»؛ خبرگزاری ایسنا، ۱۳۹۴/۰۸/۱۹.
۱۲. مکارم شیرازی، ناصر. تفسیر نمونه، ج ۲۸، چ ۱۰، تهران: دارالکتب الاسلامیة، ۱۳۷۱ ش.

۱. محمد نبی بن احمد توسرکانی، لئالی الاخبار، ج ۴، ص ۲۷۰.